

The 19th Century Style of Art in the Context of Contemporary Terminology

Jānis Krastiņš, Riga Technical University

ABSTRACT. The 19th century style is mostly referred to as Eclecticism. In some countries, mostly in Germany, the term “Historicism” is also used. At the same time it never found wider application in Anglo-American or French art-historical studies. The term Eclecticism was introduced in Latvian in 1980ies, later “Historicism” was used as well. One of the purposes of this article is to resolve these terminological inconsistencies. “Historicism” should be understood as general method and not only as distinct style. The 19th century architecture has been analysed within a wider historical perspective.

KEYWORDS: Eclecticism, historicism, history of architecture.

The second half of the 19th century saw the end of the so-called style system of the modern era, which had started with Renaissance and continued with Baroque and Classicism periods. All these styles were based on the application of means of expression that were familiar before and deriving from the antique culture. In the second half of the 19th century the range of applied historical forms considerably expanded including the Middle Ages as well. Phenomena that are rooted in history are usually called “Historicism” (from the Latin word *historia* meaning *history*). In this understanding, all styles of the modern era are the expressions of one or other type of historicism, so there is no reason to use this term only to denote the style prevailing in some particular historic period. Everybody can easily distinguish medieval styles (Romanesque or Gothic) from Renaissance, Baroque or Eclecticism by the formal stylistic features, but not every specialist can determine after a visual evaluation of the buildings representing either Renaissance, Baroque, early Classicism or Eclecticism that all are products of historicism.

However, in a number of countries, especially Germany, the term “Historicism” (*Historismus*) is mostly used for the style of the 19th century. Beginning from the late 1990s, in several studies on architectural issues written by art historians and published in Latvian the word “historicism” is also used to denote only the style of the second half of the 19th century [6], long before the term “Eclecticism” had gained common usage. Thus, we have an artificially created terminological contradiction, the resolution of which is one of the purposes of this article.

The analysis of any issue should cover a sufficiently wide context. Most historical styles are the concepts of a broad scope as well. These styles have been applied in many countries and the names of the styles up to Classicism were very similar in many languages. However, substantiating the validity or invalidity of any term, the words with the same roots cannot always be directly transferred from one language to another. Cultural peculiarities, established traditions, the assessment of phenomena and other factors affecting each language should be taken into account.

I. EVALUATION OF THE 19th CENTURY ARCHITECTURE FROM HISTORICAL PERSPECTIVE

Until the mid-20th century the artistic style of the second half of the 19th century did not have an established term although the designation “Eclecticism” was already used by the contemporaries of this style in the middle of the 19th century [49]. Considering the semantic meaning of the word, it was understood as “a choice”: in Greek “ἐκλεκτικός (*eklektikos*)” means “one that chooses the best”.

Not so long ago the Classicism of the first third of the 19th century was generally acknowledged to be the last style in history. Then a period of seeming general decline followed, which “in the second half of the 19th century expanded into eclectic compilations” [39], when “attempts were made to replace artistic expression with imitations of forms and even surrogates” [33]. The level of architecture had “totally degraded”, “ancient traditions interrupted” and replaced by “Eclecticism” manifesting in “a false, tasteless mixture” [11]. The notional content of the term “Eclecticism” had also transformed during these evaluations, interpreting it as a system of philosophy “that creates nothing new itself and rather confines itself to the excerpts from the studies of others and combines them into one entirety” [44].

Historically, as the law of cause and effect is at work, every style has been followed by a period of denial. Therefore, even in the 1930s, researchers could not “explain why in the era renowned for the greatest progress of European civilisation (i.e. in the 19th century – *J.K.*), building art could degrade to such a low level” [4]. After some time, a denial of the denial follows accepting anew the phenomena that once were denied. New findings and conclusions that are more objective than the previous ones emerge, since then phenomena are no longer judged by current standards, but from the historical perspective seeing again the initial values.

Today, the objective value of the 19th century architecture does not need proving, yet some rather negative overall evaluations of Eclecticism are encountered also in fairly recent publications. We can even come across the statements that became outdated at least fifty years before, e.g. that “the great historical styles ended with the late classical period prevailing at the beginning of the 19th century” [38].

In Latvia, the historic centres of practically all cities and towns are urban monuments of national importance. The major part of their built-up areas consists of the 19th century buildings that actually determine the cultural and historical value of the urban environment. It is another factor justifying the need for common terminology for denoting artistic phenomena of that period.

II. USE OF THE TERM “ELECTICISM” IN LATVIAN

The 1970s marked the renewed acceptance of the architecture of the second half of the 19th century. The term “Eclecticism”

was then introduced in the Latvian language as a scientific designation of the style. Thus, starting from 1974 it has been used in several publications by the author of this article [29, 32, 22; sources stated in chronological order] and afterwards also in the publications by art historians Imants Lancmanis [35] and Jānis Siliņš [41]. Though, Lancmanis used a slightly differently sounding but basically analogous term “eclectics” (*eklektika*), whereas Siliņš used a phrase “eclectic style”.

By the mid-1990s the term “Eclecticism” was established both in a number of publications by the author of this article [18, 16, 25, 26, 21, 23; sources stated in chronological order] and other publications [9, 12]. In 1996, the book *Historicist Castles in Latvia* was published by art historian Dainis Bruģis where its author stated: “up to now the other designation of this style i.e. Eclecticism has been used more widely in the Latvian science of architecture” [7, 14]. Yet it did not prevent him from consistently referring to the 19th century style as Historicism. One of Bruģis’ arguments is an unsubstantiated assumption that the term “Eclecticism” was as if used for “designating only one part of the historicism compiling several neo-styles” and, therefore, it was one-sided [7, 14]. The term “Historicism” was used as consistently in the aforementioned *Art History of Latvia* [6] and in all publications by the Institute of Art History of the Latvian Academy of Art, as well as in several publications by Imants Lancmanis [36].

The conceptually clear term “Eclecticism” was used in most of the publications also after 1996 [19, 15, 30, 27, 47, 46, 31, 2, 20, 42, 28 and 48; sources stated in chronological order]. It is also defined in the glossaries that are attached to several of these publications [30, 27, 47, 31, 27 and 47]. The same phenomenon in any scientific work has to be designated with the same term. The same refers to a language, particularly if it is a language of a small nation, then the same term should be used for designating the same phenomenon. The use of parallel terms leads to certain confusion in wider public. According to the legal norms of Latvia, the terms are determined and approved by the Terminology Commission of Latvian Academy of Sciences.

III. USE OF TERMS “HISTORICISM” AND “ELECTICISM” IN THE HISTORY OF ARCHITECTURE

According to the notional content of the word, in scientific literature published in Latvian, the term “Historicism” was more widely used for the first time in the book *Building Art of the Republic of Latvia* published in 1992 [24]. It designated the architecture of the first half of the 1920s rooted in the vocabulary of historical forms.

The term “Historismus” is considered to be introduced by the German art historian Hermann Beenken in 1938 [3]. He used this term to analyse “the disease of architecture” (*Architekturkrankheit*) of the 19th century. “With Beenken this term became standard among German art historians, but even today it has found only limited application in Anglo-American or French art-historical studies, as a term which imparts a structural unity to the salient historical approach which is common ground in the formally and iconographically diverse architectural solutions adopted in the 19th century” [43]. Yet in the German language the architectural style of the 19th century is also sometimes called “Eklektizismus”,

like in the popular book *History of Architecture* by Mate Major which was published in 1984 [37].

One of the most well-known and noteworthy publications on architectural terms in the world is *A Dictionary of Architecture* (Penguin Books), which was written by famous authors and provides definitions of architectural styles, including Art Nouveau [13]. Between 1966 and 1977 it had been reprinted nine times. It does not contain an English analogue to the concepts or terms “Eclecticism” and “Historicism”, since then the style of the second half of the 19th century was not regarded as a style at all. Until 1970, texts of various publications on the 19th century architecture, including the Penguin Dictionary of Architecture, referred only to various “neo-styles” (e.g. Neo-Gothic or Gothic Revival, Neo-Renaissance, etc.).

The book on the architecture of Vienna by Renate Wagner-Rieger published in 1970 is one of the earliest works of the post-war period providing a detailed analysis of the 19th century architecture [45]. She refers to this style as “Historismus”, yet her chronological classification of the styles including Biedermeier and Classicism as well, does not comply with the essence of the 19th century architecture: the historic architectural style of the second half of the 19th century or Eclecticism was a complete antithesis of the Classicism. The Classicism, in its turn, is historicism to the same extent as the Renaissance, Baroque or Eclecticism. Consequently, the classification produced by Wagner-Rieger does not comply with the evaluations and conclusions on style systems used in modern science [28, 8] and it is no longer used.

The earliest and most profound “rehabilitation” of the Eclecticism as a style took place in the former Soviet Union. In the book on the Art Nouveau *Russian Architecture of Late 19th Century and Early 20th Century* [50] published in 1971 by art historians Yelena Borisova and Tatyana Kazhdan the term “Eclectics” (*эkleктика*) was used to denote architectural trends of the second half of the 19th century. At that time, however, the authors regarded them with disdain, viewing them as superficial and mechanical imitation of historical forms. The book *Russian Architecture in the 1830-1910s* [51] published in 1978 by art historian Evgeniya Kirichenko already gives a deep and profound analysis of gnoseology and artistic qualities of the 19th century architecture. However, the author has created somewhat complicated terminological structures: she denotes the style in general with the word “eclectics” (*эkleктика*), while the word “eclecticism” (*эклектизм*) is used to denote a variation of the style which in contrast to pure neo-styles employs forms of different historical styles. In the book *Russian Architecture of Late 19th Century* [49] published a year later by Yelena Borisova, the word “eclectics” (*эkleктика*) is already used as a term denoting a fully recognized and refined artistic style. There is almost no other analogous designation to the term “Historicism” used in the history of architecture in the Russian language. Yet in one of the annotations to Borisova’s books [55] it is indicated that it analyses the crucial “period of eclectics or historicism” (*период эклектики, или историзма*).

In the book *Baustilkunde* on architectural styles by Wilfried Koch [14], Eclecticism is defined as “historicism where elements

of different historical styles are purposefully mixed within one single building" [14, 441], while Historicism is defined as "reliance on styles and artists of previous periods, especially in the 19th century between the Classicism (which in itself is deliberately historicist) and Art Nouveau. After 1930 new expressions kept emerging.. (.. Neo Art Nouveau, Neo-Bauhaus.. etc.)" [14, 455]. These are quite accurate, yet partially incomplete definitions since no chronological boundaries have been indicated for Eclecticism.

The Thames and Hudson Encyclopaedia of 20th Century Architecture provides one of the most precise descriptions of Eclecticism, namely, "Eclecticism is the free use of elements of various styles, even within a single building. The highpoint of Eclecticism was reached as an expression of historicism in the architecture of the second half of the 19th century" [43]. The same definition of Eclecticism was also given in the latest publication on terminology in Latvian, i.e. in "Mazā mākslas vēstures terminu vārdnīca" (*The Small Dictionary of Art History Terms*) by Daina Blūma [5]. *Oxford Dictionary of Architecture* [10] and *Illustrated Dictionary of Architecture* by Ernest Burden [8] also contain similar definitions. The latter defines the Eclectic style as "the selection of elements from diverse styles for architectural decorative designs: particularly during the late nineteenth century in Europe and America", while Eclecticism is defined as "the practice of selecting from various sources, sometimes to form a new style" [8, 117].

Still today there is no real agreement on the essence of concepts in the world. For example, the free encyclopedia Wikipedia provides different definitions for both "Historicism" and "Eclecticism" in the German and English languages. Thus, the German version refers to "Historicism" as to the style and to "Eclecticism" as to the method. In German "Historicism" is defined as a phenomenon in the 19th century art: "In history of styles the term **historicism** refers to the 19th century phenomenon. If several styles are combined within one building, then such a combination of unrestricted choice is called Eclecticism" (*Der Ausdruck Historismus bezeichnet in der Stilgeschichte ein Phänomen des 19. Jahrhunderts. .. Gelegentlich wurden auch mehrere Stile in einem Gebäude gemischt, diese teilweise recht wahllosen Kombinationen nennt man Eklektizismus*) [52]. On the other hand, in the English version "historicism" is defined as a general method: "**Historicism** refers to artistic styles that draw their inspiration from copying historic styles or artisans. After neo-classicism, which could itself be considered a historicist movement, the 19th century saw a new historicist phase.." [53].

Some authors in their publications still treat the term "Eclecticism" as if it was an expression of no particular style, only indicating that principles of the artistic method of Eclecticism could be most directly attributed to the artistic phenomena of the 19th century, and less to those of other periods. *Encyclopedia Britannica* provides a precise and accurate description of the genesis of the method of the style: "In the early years of the 19th century a new concept was beginning to take shape – the notion of Eclecticism, which propounded that any style was as good as another. This led to the idea that styles could legitimately be mixed together" [54]. Boris Kirikov, Russian architect and

architectural historian, proposes a precise definition of the style itself and of its artistic method: "Historical style Eclecticism, architectural style of the 1830s-90s. The sense of Eclecticism is the free choice or the amalgamation of methods and motifs of a variety of historical styles, associatively expressing the purpose of buildings" [56]. *The Visual Dictionary of Architecture* that was published not so long ago in Switzerland provides a similar definition of Eclecticism: "Eclecticism in architecture sees the use of different historical styles in a single building, an approach popular throughout the nineteenth century" [1, 104]. However, this definition is illustrated with a picture of Mantua Cathedral, which is actually an example of mixed layers of different historical styles (Romanesque, Gothic and Baroque), yet not Eclecticism. The term "Historicism" has not been included in this dictionary at all.

IV. STYLISTIC VARIETIES OF ECLECTICISM AND ARCHITECTURAL DETAILS IN ECLECTIC BUILDINGS

The seeming formal diversity of Eclecticism has accounted for a number of different terms for designating different formal varieties of the style. Reliance on shapes and patterns of only one particular historical style led to the emergence of different neo-styles of Eclecticism, i.e. Neo-Gothic, Neo-Renaissance, Neo-Baroque etc. Nevertheless, these were not separate styles, but only versions of different architectural and decorative forms within one artistic style [40]. The application of formal elements of several historical styles within one building was the most common.

Eclecticism produced its own set of methods of artistic expression and composition – saturation in architectural forms and details of the finish, equivalence, fine detailing and arrangement in a steady rhythm. Usually evenly arranged window openings formed a basis of artistic composition. Although the building material does not determine the style, the consistent use of brick as the only finish material gives the façades of many eclectic buildings their peculiar appearance with prominent cornices and other architectural elements made either of simple or profiled bricks. This artistic variety of Eclecticism, which used to be called "Brick style", prevails in the architecture of industrial buildings.

Quite popular stylistic variety of Eclecticism was accentuated use of round arches above window openings, thus in one way or another interpreting elements of formal expression of Romanesque, Byzantine and Renaissance architecture. This artistic variety is known as "Round-arch style" (*Rundbogenstil* in German). The designation *pusloka arkas stils* (literally *Half-circle arch style*) of this variety, which sometimes occurs in the Latvian language, is conceptually incorrect and even absurd. However, some authors consistently keep using this term, also quite recently [35].

Types of arches can be described using geometric rather than non-measurable attributes. Arches, for example, can be pointed, lancet, flat, segmental etc. Therefore, it is not correct to call a pointed arch *smailarka* (literally *sharparch* or *lancetarch*) in Latvian [for example, 34, 6]. By contrast, *pusaploces arka* is a sufficiently correct term for a round arch, while the designation *pusloka arka* cannot be accepted.

***

No consensus has been reached in modern art history on the term designating the 19th century style of art. Taking into account the semantic content of the roots of different words used to denote this style, as well as the quantitative prevalence of certain terms, the preference is given to the term "Eclecticism". In Latvian this word has a wider application and longer traditions of use.

REFERENCES

A. Listed According to Latin Alphabet

1. **Ambrose, G., Harris, P., Stone, S.** *The Visual Dictionary of Architecture*. Lausanne: AVA Publishing, 2008. 288 p.
2. **Avotiņa, A., Blūma, D., Līdaka, A., Ņefedova, I., Šmite, E.** *Latvijas kultūras vēsture*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003. 507. lpp.
3. **Beenzen, H.** Historismus in der Baukunst. *Historische Zeitschrift*, 1938, Nr. 157, S. 27–68.
4. **Bērzkalns, P.** Nacionālais stils celtniecībā. *Daugava*, 1938, Nr. 9, 847. lpp.
5. **Blūma, D.** *Mazā mākslas vēstures terminu vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009. 228 lpp.
6. **Bremša, L., Brasliņa, A., Bruģis, D.** u.c. *Latvijas mākslas vēsture*. Rīga: Pētergailis, 2004. 544 lpp.; **Lancmanis, I., Berči/Bertschy, A.** *Bertschy : Arhitekta Paula Maksa Berči un viņa dēlu devums Liepājai*. Rīga: Valters un Rapa, 2011. 304 lpp. u. c.
7. **Bruģis D.** *Historisma pilis Latvijā*. Rīga: Sorosa fonds–Latvija, 1996. 288 lpp.
8. **Burden, E.** *Illustrated Dictionary of Architecture*. New York, Chicago, San Francisco, Lisbon, London etc.: McGraw-Hill, 2002. 389 pp.
9. **Cielava S.** Arhitektūra. *Latviešu tēlotāja māksla 1860–1940*. Rīga: Zinātne, 1986, 20.–29. lpp.
10. **Curl, J. S.** *Oxford Dictionary of Architecture*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 833 p.
11. **Dauge, G.** Par nacionālu arhitektūru. *Burnieks*, 1935, Nr. 10, 775. un 776. lpp.
12. Eklektisma apbūve. *Enciklopēdija Rīga*. Rīga: Galv. encikl. red., 1988, 270.–271. lpp.
13. **Fleming, J., Honour, H., Pevsner, N.** *A Dictionary of Architecture*. Harmondsworth: Penguin Books, 1977. 320 p.
14. **Koch, W.** Baustilkunde : Das große Standartwerk zum europäischen Baukunst von der Antike bis zur Gegenwart. München: Orbis, 1994. 528 S.
15. **Krastiņš, J.** Aufbruch der Stilsysteme um die Jahrhundertwende. *Studien zur Kunstgeschichte in Estland und Lettland : Homburger Gespräche 1995*. Heft 15. Kiel: Martin-Karl-Adolf- Böckler-Stiftung, 1997, S.181–194. (Vācu val.)
16. **Krastiņš, J.** Die Architektur in Riga um 1900 : Eklektizismus und Jugendstil. *Kunst und Geschichte im Ostseeraum : Tagungen 1988 und 1989. Homburger Gespräche*. Kiel: Martin-Karl-Adolf-Böckler-Stiftung, 1990, S. 217–226. (Vācu val.)
17. **Krastiņš, J.** *Eklektisms Rīgas arhitektūrā*. Rīga: Zinātne, 1988. 280 lpp.
18. **Krastiņš, J.** Eklektisms un Rīgas arhitektūra 19.gs. otrajā pusē. *Latvijas PSR arhitektūra un pilsētārbūvniecība : Tradīcijas un meklējumi mūsdienai arhitektūras praksē*. Rīga: Zinātne, 1987, 59.–85. lpp.
19. **Krastiņš, J.** Eklektisms, historisms un neostili : Piezīmes par terminoloģiju. *Latvijas Arhitektūra*, 1997, Nr. 12, 96. lpp.
20. **Krastiņš, J.** Eklektizismus und Jugendstil im Stadtbild Rigas. *Nordost-Archiv Zeitschrift für Regionalgeschichte : 300 Jahre Kultur(en) in Riga. Eine Stadt in Europa*. Lüneburg: Nordost-Institut, 2003, Neue Folge Band XI/2002, S. 113–139. (Vācu val.)
21. **Krastiņš, J.** Jānis Fridrihs Baumanis. *Latvijas arhitektūras meistari*. Rīga: Zvaigzne, 1995, 26.–45. lpp.
22. **Krastiņš, J.** *Jugendstils Rīgas arhitektūrā*. Rīga: Zinātne, 1980. 224 lpp.
23. **Krastiņš, J.** Konstantīns Pēkšēns. *Latvijas arhitektūras meistari*. Rīga: Zvaigzne, 1995, 46.–64. lpp.
24. **Krastiņš, J.** *Latvijas Republikas būvmāksla*. Rīga: Zinātne, 1992. 239 lpp.
25. **Krastiņš, J.** Lettland : Arkitektur. *Nationalecyklopedin*. Höganös: Bokförlaget Bra Böcker, 1993, 12. bd., s. 239–240. (Zviedru val.)
26. **Krastiņš, J.** Rīga : Arkitektur. *Nationalecyklopedin*. Höganös: Bokförlaget Bra Böcker, 1994, 15. bd, s. 548. (Zviedru val.)
27. **Krastiņš, J.** *Rīgas arhitektūras meistari : 1850–1940 = The Masters of Architecture of Riga : 1850–1940*. Rīga: Jumava, 2002, 360 lpp. (Latviešu un angļu val.)
28. **Krastiņš, J.** *Rīgas arhitektūras stili = Architectural Styles in Riga = Архитектурные стили Риги*. Rīga: Jumava, 2005. 240 lpp. (Ar izvērstām anotācijām angļu un krievu val.)
29. **Krastiņš, J.** Rīgas arhitektūras stilistiskie novirzieni 20.gs. sākumā. *Pilsētu attīstība un arhitektūra Latvijas PSR*. Rīga: Zinātne, 1974, 79.–113. lpp.
30. **Krastiņš, J., Strautmanis, I., Dripe, J.** *Latvijas arhitektūra no senatnes līdz mūsdienām*. Rīga: Baltika, 1998, 312 lpp.
31. **Krastiņš, J., Strautmanis, I.** *Lielais Rīgas arhitektūras ceļvedis*. Rīga: Puse, 2002. 376 lpp.
32. **Krastiņš, J., Vasiljevs J.** Rīgas izbūve un arhitektūra 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. sākumā. *Rīga 1860–1917*. Rīga: Zinātne, 1978. 413.–450. lpp.
33. **Kundziņš, P.** Latviešu celtniecība. *Latvieši : Rakstu krājums. 2. daļa*. Rīga: Valters un Rapa, 1932, 460. lpp.
34. **Lāce, D.** *Latvijas Mākslas akadēmijas ēka*. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts, 2011. 25 lpp.
35. **Lancmanis, I.** Eklektikas rehabilitācija. *Māksla*. 1976, Nr. 2, 13.–17. lpp.
36. **Lancmanis, I., Berči/Bertschy, A.** *Bertschy : Arhitekta Paula Maksa Berči un viņa dēlu devums Liepājai*. Rīga: Valters un Rapa, 2011. 304 lpp.
37. **Major, M.** *Geschichte der Architektur*. Band 3. Berlin: Henschelverlag, 1984. 606 S.
38. **Pētersons, R.** Arhitektūras stilistiskais raksturojums. *Jūrmala : Daba un kultūras mantojums*. Rīga: Neputns, 2004, 221. lpp.
39. **Rutmanis, J.** Latviešu arhitektūra 19. un 20. gs. *Mākslas vēsture : I. Arhitektūra un tēlniecība*. (V. Purvīša visp. red.). Rīga: Grāmatu Draugs, 1935, 254. lpp.
40. **Schädlich, Chr.** Stilbestrebungen in der deutschen Architektur des 19. Jahrhunderts : ein Versuch über den Historismus. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Hochschule für Architektur und Bauwesen Weimar*, 1973, H. 2., S. 147.
41. **Siliņš, J.** *Latvijas māksla 1800–1914 : II*. Stokholma: Daugava, 1980. 199.–215. lpp.
42. **Spārītis, O., Krastiņš, J.** *Rīgas arhitektūras astoņi gadsimti Eiropas kultūras spoguļi*. Rīga: Nacionālais apgāds, 2005. 179 lpp.
43. *The Thames and Hudson Encyclopaedia of 20th Century Architecture* (Ed. V. M.Lampugnani). London: Thames and Hudson, 1986. P. 148.
44. **Vidiņš, Jānis.** *Svešvārdu grāmata*. (Otrs papildināts iespaidums. Pārstrādājis Juris Vidiņš.) Rīga: Valters un Rapa, 1933. 81. lpp.
45. **Wagner-Rieger, R.** *Wiens Architektur im 19. Jahrhundert*. Wien: Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1970. 308 S., 96 Taf.
46. **Zilgalvis, J.** *Daugavas muižas : 18. gs.–20. gs. sākums*. Rīga: Izglītība, 2002. 176 lpp.
47. **Zilgalvis, J.** *Mācītājmuižas Latvijā : Arhitektūra un kultūrvēsturiskās norises*. Rīga: Elpa, 2002. 222 lpp.
48. **Zilgalvis, J.** *Neogotika Latvijas arhitektūrā*. Rīga: Zinātne, 2005. 360 lpp.

B. Listed According to Cyrillic Alphabet

49. **Борисова, Е. А.** *Русская архитектура второй половины XIX века.* Москва: Наука, 1979. Стр. 16–17.
50. **Борисова, Е. А., Каждан, Т.** *Русская архитектура конца XIX–начала XX века.* Москва: Наука, 1971. 240 стр.
51. **Кириченко, Е. И.** *Русская архитектура 1830–1910-х годов.* Москва: Искусство, 1978. 400 стр.

C. Internet Sources

52. Historismus [online]. *Wikipedia : Die freie Enciklopädie* [betrachtet 12.12.2010.]. [http://de.wikipedia.org/wiki/Historismus_\(Architektur\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Historismus_(Architektur))
53. Historicism (art) [online]. *Wikipedia : The free Encyclopedia* [cited 12.12.2010.]. [http://en.wikipedia.org/wiki/Historicism_\(art\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Historicism_(art))
54. Facts about eclecticism: style in interior design, as discussed in interior design: 19th and early 20th centuries in Europe [online]. *Encyclopaedia Britannica eb.com* [cited 07.02.2011]. <http://www.britannica.com/facts/5/601572/eclecticism-as-discussed-in-interior-design>
55. Борисова, Е. А.. Русская архитектура второй половины XIX века [online]. *Ozon.ru : книги* [cited 02.05.2011.]. <http://www.ozon.ru/context/detail/id/2414862/>
56. Кириков, Б. М. Historical style (Eclecticism) [online]. *Saint Petersburg Encyclopaedia* [cited 07.02.2011]. <http://www.enspb.ru/en/article.php?kod=2804006720>

Jānis Krastiņš, architect. Born 23.06.1943. in Riga. 1967 – graduated Riga Polytechnic institute (now Riga Technical University; RTU); 1973 – Doctor of Architecture, 1991 – habilitated Doctor of Architecture (Dr.habil.arch.); 1994 – full member of Latvian Academy of Sciences. Since 1972 – ASSOCIATED PROFESSOR, since 1992 – PROFESSOR at RTU, Head of the Department of History of Architecture and Theory of Architectural Design. Have been visiting scholar at Vienna Technical University (1987) and Columbia University, New York (1994), visiting professor at Yuan-Ze University, Chung-li, Taoyan, Taiwan

(2000) and guest lecturer in Finland, Sweden, Belgium, Germany, Poland, Austria, Canada and other countries.

Publications: more than 640 items, published in Austria, Belgium, Czech Republic, Denmark, Iceland, Estonia, Finland, France, Germany, Latvia, the Netherlands, Norway, Poland, Portugal, Russia, Spain, Sweden, Turkey, United Kingdom and the United States of America, including 25 books. The first of them are: *JŪGENDSTILS RĪGAS ARHITEKTŪRĀ*, Rīga, 1980, 224 lpp. (*Art Nouveau in the Architecture of Riga*, in Latvian) and *EKLEKTISMS RĪGAS ARHITEKTŪRĀ*, Rīga, 1988, 280 lpp. (*Eclecticism in the Architecture of Riga*, in Latvian). The recent books are: *RĪGAS ARHITEKTŪRAS STILI / ARCHITECTURAL STYLES IN RIGA / АРХИТЕКТУРНЫЕ СТИЛИ РИГИ*, Rīga: Jumava, 2005, 240 lpp.; *RĪGAS JŪGENDSTILA ĒKAS. CEĻVEDIS PA JŪGENDSTILA METROPOLES ARHITEKTŪRU / ART NOUVEAU BUILDINGS IN RIGA. A GUIDE TO ARCHITECTURE OF ART NOUVEAU METROPOLIS*, Rīga: ADD projekts, 2007, 408 p. (in Latvian and English) and *ARHITEKTS JĀNIS ALKSNIS 1869–1939 ARCHITECT*, Rīga: ADD projekts, 2009, 400 p. (in Latvian and English).

Professional awards: Förderungsbeitrag des Camillo Sitte-Fonds (Austria, 1985), Jānis Baumanis award in Architecture (Latvia, 1989), Fulbright award (USA, 1994), Great medal of the Latvian Academy of Sciences (1998), Baltic Assembly award (1998), Riga-award (2002), Cultural heritage award (Latvia) of 2004.

CONTACT DATA

Jānis Krastiņš
Professor, Dr.habil.arch.
Riga Technical University, Faculty of Architecture and Urban Planning
Address: Āzenes iela 16, Riga, LV-1048, Latvia
Phone: +371 67089256, +371 67089115
Fax: +371 67089130
E-mail: Janis.Krastins_1@rtu.lv

Jānis Krastiņš. 19. gadsimta mākslas stils mūsdienu terminoloģijas kontekstā

19. gadsimta stilu visbiežāk un plašāk sauc par eklektismu, taču atsevišķās zemēs, galvenokārt Vācijā, lieto arī terminu „historisms”. Viens no raksta mērķiem ir šis terminoloģiskās pretrunas atrisināšana. Plašākā vēsturiskā skatījumā analizēta 19. gadsimta arhitektūra. Līdz pat 20. gadsimta vidum tai nebija nostabilizēta terminoloģiskā apzīmējuma, un dominēja izteikti negatīvs vērtējums. Kopumā negatīvi eklektisma vērtējumi reizēm sastopami arī pavisam nesenas publikācijās, tāpēc 19. gadsimta stila detalizēta analīze un izvērtējums ir visai aktuāls mākslas teorijas uzdevums. Tālāk rakstā analizēts termina „eklektisms” lietojums latviešu valodā. Tas ieviesās 20. gadsimta astoņdesmitajos gados līdz ar stila atkal atzišanu. Uz plašas literatūras apskates bāzes analizēta arī terminu „eklektisms” un „historisms” aprīte arhitektūras vēstures zinātnē latviešu un citās valodās. Galvenokārt analizēti angļu, vācu un krievu valodā publicētie darbi, kas veltīti gan 19. gadsimta arhitektūras vēstures, gan specifiskiem arhitektūras terminoloģijas jautājumiem. Uzsvērta termina „eklektisms” jēdzieniskā satura korektas izpratnes nozīme attiecīgā laikmeta stila būtības izpratnē: tas nozīmē izvēli, nevis formu sajukumu, kā tas joprojām tiek nepamatoti skaidrots daudzās terminu vārdnīcās. Konstatēts, ka termins „historisms” kā stila apzīmējums pieņemts neilgi pirms Otrā pasaules kara Vācijā un vienīgi tur arī plašāk ieviesies. Atbilstoši šī vārda jēdzieniskajam saturam un lietojumam, tostarp arī vācu vēstures zinātnē, to jāsaprot kā vispārēju metodi, nevis konkrēta stila apzīmējumu.

Rakstā analizēta arī eklektisma šķietamā formālā daudzveidība, kas radījusi virkni dažādu terminu stila dažādo formālo ieviržu apzīmēšanai. Neatkarīgi no formālās ievirzes, kas visbiežāk ir kāds neostils – neogotika, neorenesanse, neobaroks utt., stilam ir kopīgas formālās iezīmes – arhitektonisko formu un apdares detaļu piesātinājums, līdzvērtīgums, zināma sadrumstalotība un izkārtojums vienmērīgā ritmā.

19. gadsimta mākslas stils mūsdienu terminoloģijas kontekstā

Jānis Krastiņš, Rīgas Tehniskā universitāte

ATSLEGAS VĀRDI: eklektisms, historisms, arhitektūras vēsture.

19. gadsimta otrajā pusē noslēdzās tā dēvēto jauno laiku stilu sistēma, kura sākās ar renesansi un turpinājās baroka un klasicisma periodos. Visi šie stili balstījās uz vēsturē iepriekš pazīstamu, antīkajā kultūrā sakņotu izteiksmes līdzekļu lietojumu. 19. gadsimta otrajā pusē izmantoto vēsturisko formu arsenāls ievērojami paplašinājās, aptverot arī viduslaikus. Parādības, kas sakņojas vēsturē, parasti sauc par historismu (latīņu vārds *historia* nozīmē *vēsture*). Šādā izpratnē visi jauno laiku stili ir tāda vai citāda historisma izpausmes, un nav pamata šo terminu lietot vienīgi kā tikai kādā konkrētā vēsturiskā periodā valdošā stila apzīmējumu. Pēc celtnu formāli stilistiskajām pazīmēm katrs interesents var viegli atšķirt viduslaiku stilus (romāniku vai gotiku) no renesanses, baroka vai eklektisma, bet pat ne katrs speciālists vienīgi pēc vizuāla novērtējuma spēj noteikt, vai ēka veidota renesanses, baroka, agrīnā klasicisma vai eklektisma stilā, kas visi ir historisma metodes augļi.

Tiesa, atsevišķās zemēs, it īpaši Vācijā, ar vārdu „historisms” (*Historismus*) visbiežāk apzīmē tieši 19. gadsimta stilu. Arī virknē latviešu valodā publicēto pētījumu, kurus, sākot ar 20. gadsimta deviņdesmito gadu otro pusi, par arhitektūras jautājumiem sarakstījuši mākslas zinātnieki, ar vārdu „historisms” tiek apzīmēts vienīgi 19. gadsimta otrās puses stils [6], kaut arī jau krievu laiku pirms tam valodas aprītē bija nostiprināts termins „eklektisms”. Līdz ar to izveidojusies mākslīgi radīta terminoloģiska pretruna, kuras atrisināšana ir viens no šī raksta mērķiem.

Jebkura jautājuma analīze veicama pietiekami plašā kontekstā. Arī lielākā daļa vēsturisko stilu ir plaša aptvēruma jēdzieni. Tie īstenojušies daudzās zemēs un stiliem līdz klasicismam to nosaukumi daudzās valodās bija stipri līdzīgi. Taču, argumentējot kāda termina lietošanas pamatotību vai nepamatotību, vārdi ar vienas un tās pat izcelsmes saknēm ne vienmēr tieši pārceļami no vienas valodas uz citu. Jāņem vērā katras valodas lietojuma telpā esošās kultūras īpatnības, iedibinājušās tradīcijas, parādību vērtējumi un citi faktori.

I. 19. GADSIMTA ARHITEKTŪRAS VĒRTĒJUMS VĒSTURISKĀ SKATĪJUMĀ

Līdz pat 20. gadsimta vidum 19. gadsimta otrās puses mākslas stilam nebija nostabilizēta terminoloģiskā apzīmējuma, kaut arī terminu „eklektisms” lietoja jau šī stila laikabiedri 19. gadsimta vidū [49]. Ar to atbilstoši vārda jēdzieniskajam saturam tika saprasta „izvēle”: grieķiski “ἐκλεκτικός” (*eklektikos*) nozīmē „tāds, kas izvēlas labāko”.

Vēl ne pārāk senā pagātnē vispārpieņemtos vērtējumos kā pēdējais stils vēsturē tika atzīts 19. gadsimta pirmās trešdaļas klasicisms. Pēc tam it kā sekojis vispārējs pagrimums, kas „19. gs. otrajā pusē izvērtās eklektiskās kompilācijās” [39],

kurās „māksliniecisko izteiksmi centās atvietot ar formu atdarinājumiem un pat surogātiem” [33] Arhitektūras līmenis esot „galīgi noslidējis uz leju”, „senās tradīcijas pārrautas” un to vietā nācis „eklekticisms”, kas izpaudies „aplama, bezgaršīga maisījuma” veidā [11]. Šo vērtējumu tapšanas laikā bija deformējies arī termina „eklektisms” jēdzieniskais saturs, to skaidrojot kā filozofijas sistēmu, „kas pati neko jaunu nerada, bet tikai aprobežojas ar izvilcumiem no citu pētījumiem un to savienošanu vienā kopumā” [44].

Katram stilam vēsturē ir sekojis nolieguma periods. Tā ir likumsakarīga attīstības dialektika. Tāpēc vēl 20. gadsimta trīsdesmitajos gados pētnieki nevarēja „izskaidrot, kādēļ tieši laikmetā, kas pazīstams ar vislielāko Eiropas civilizācijas progresu (tas ir, 19. gadsimtā – J.K.), celtniecības māksla varēja noslidēt uz tik zema līmeņa” [4]. Pēc zināma laika parasti seko nolieguma noliegums, kas izpaužas noliegto parādību atkal atzīšanā. Nāk jaunas atziņas, kas ir objektīvākas par iepriekšējām, jo tad parādības vērtē ne vairs ar sava laika, bet ar pāri iepriekšējā laika distancei atkal saskatītu sākotnējo mērauklu.

19. gadsimta arhitektūras objektīvā vērtība šodien vairs nav īpaši jāpierāda, taču reizēm kopumā negatīvi eklektisma vērtējumi sastopami arī pavisam nesenas publikācijās. Pavīd pat tādi jau vismaz pirms pusgadsimta novecojuši apgalvojumi, kā „lielie vēsturiskie stili noslēdzās ar 19. gs. sākumā valdošo vēlīno klasicismu” [38].

Latvijā faktiski visu pilsētu vēsturiskie centri ir valsts nozīmes pilsēt būvniecības pieminekļi. Apbūves lielāko daļu tajos veido tieši 19. gadsimta celtnes. Galvenokārt tās arī nosaka pilsētvides kultūrvēsturisko vērtību. Tas ir vēl viens no faktoriem, kāpēc nepieciešama vienota terminoloģija tā laika mākslas parādību apzīmēšanā.

II. TERMINA „EKLEKTISMS” LIETOJUMS LATVIEŠU VALODĀ

19. gs. otrās puses arhitektūras atkal atzīšana iezīmējās 20. gadsimta septiņdesmitajos gados. Zinātniskajā aprītē kā stila apzīmējums latviešu valodā tad tika ieviests termins „eklektisms”. Tas, sākot ar 1974. gadu, lietots vairākās šī raksta autora [29, 32, 22; avoti uzrādīti hronoloģiskā secībā] un pēc tam arī mākslas zinātnieku Imanta Lancmaņa [35] un Jāņa Siliņa [41] publikācijās. I. Lancmanis gan lietojis skanējumā nedaudz atšķirīgu, taču būtībā analogu terminu „eklektika”, bet J. Siliņš – vārdkopu „eklektiskais stils”.

Līdz deviņdesmito gadu vidum termins „eklektisms” nostiprināts gan virknē šī raksta autora [18, 16, 25, 26, 21, 23; avoti uzrādīti hronoloģiskā secībā], gan arī citos publicējumos [9, 12]. 1996. gadā parādījās mākslas zinātnieka Daiņa Bruģa grāmata „Historisma pilis Latvijā”, kurā autors konstatējis: „līdzšinējā latviešu arhitektūras zinātnē plašāk lietots otrs šī stila

apzīmējums – eklektisms” [7, 14]. Tas tomēr viņu nav traucējis 19. gadsimta stilu konsekventi saukt par historismu. Viens no D. Bruģa argumentiem ir ne ar ko nepamatots pieņēmums, ka terminu „eklektisms” it kā lietojot „tikai vienas vairākus neostilus kompilējošas historisma daļas apzīmēšanai” un tāpēc tas esot vienpusīgs [7, 14]. Tikpat konsekventi „historisms” lietots arī jau pieminētajā „Latvijas mākslas vēsturē” [6] un visās Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūta, kā arī I. Lancaņa atsevišķās publikācijās [36].

Lielākajā daļā publikāciju arī pēc 1996. gada [19, 15, 30, 27, 47, 46, 31, 2, 20, 42, 28 un 48; avoti uzrādīti hronoloģiskā secībā] lietots jēdzieniski skaidrais termins „eklektisms”. Tas arī izskaidrots terminu vārdnīcās, kas pievienotas vairākām no šīm publikācijām [30, 27, 47, 31, 27 un 47]. Viena un tā pati parādība jebkurā zinātniskā darbā jāapzīmē vienā un tajā pat terminā. Arī vienā valodā, it īpaši, ja tā ir mazas tautas valoda, vienas un tās pašas parādības apzīmēšanai būtu jālieto viens un tas pats termins. Paralēlu terminu lietošana ienes zināmu apjukumu un neizpratni plašā publikā. Saskaņā ar Latvijā esošajiem normatīvajiem aktiem terminus nosaka un apstiprina Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) Terminoloģijas komisija.

III. TERMINU „HISTORISMS” UN „EKLEKTISMS” APRĪTE ARHITEKTŪRAS VĒSTURES ZINĀTNĒ

Termins „historisms” atbilstoši šī vārda jēdzieniskajam saturam latviešu valodā izdotajā zinātniskajā literatūrā pirmo reizi plašāk lietots 1992. gadā izdotajā grāmatā „Latvijas republikas būvmāksla” [24]. Ar to tika apzīmēta vēsturisko formu valodā sakņotā 20. gadsimta divdesmito gadu pirmās puses arhitektūra.

Uzskata, ka terminu „historisms” (*Historismus*) ieviesis vācu mākslas vēsturnieks Hermanis Bēnkens 1938. gadā [3]. Viņš šo terminu lietojis, lai analizētu 19. gadsimta „arhitektūras slimību” (*Architekturkrankheit*). “Ar Bēnkenu šis termins kļuvis par standartu vācu mākslas zinātniekiem, bet angļu-amerikāņu vai franču mākslas vēstures pētījumos pat šodien radis vienīgi ierobežotu lietojumu kā termins, kas dod priekšstatu par strukturālu vienotību vispārēju pamatu uzsvērti vēsturē sakņotajiem, formāli un ikonogrāfiski dažādajiem 19. gadsimta arhitektūras risinājumiem” [43]. Tomēr arī vācu valodā 19. gadsimta arhitektūras stilu nereti sauc par „eklektismu” (*Eklektizismus*). Tā, piemēram, tas konsekventi saukts Mates Majora populārajā „Arhitektūras vēsturē”, kas izdota 1984. gadā [37].

Pasaulē pazīstama un viena no nozīmīgākajām un ievērtības cienīgākajām arhitektūras terminiem veltītajām publikācijām, kas kopš 1966. līdz 1977. gadam piedzīvojusi deviņus atkārtotus izdevumus un kurā doti arī arhitektūras stila, tostarp jūgendstila (*Art Nouveau*), skaidrojumi, ir slaveni autoru sarakstītā *Penguin Books* arhitektūras vārdnīca [13]. Tajā angļu valodas analogu jēdzieniem vai terminiem „eklektisms” un „historisms” nav, jo tolaik 19. gadsimta otrās puses stilu vispār neuzskatīja par stilu. Līdz 1970. gadam dažādu izdevumu tekstos par 19. gadsimta arhitektūru, tostarp arī *Penguin Books* arhitektūras vārdnīcā, figurēja vienīgi „neostili” (piemēram, *Neo-Gothic* jeb *Gothic Revival*, *Neo-Renaissance* u.tml.).

Viens no pēckara laikā agrākajiem darbiem, kurā detalizēti analizēta 19. gadsimta arhitektūra, ir Renātes Vāgneres-Rīgeres grāmata par Vīnes arhitektūru, kas publicēta 1970. gadā [45]. Stilu

viņa dēvē par „*Historismus*”, bet viņas pieņemtā hronoloģiskā klasifikācija, stilā iekļaujot arī bīdermeijeru un klasicismu, neatbilst 19. gadsimta arhitektūras būtībai: historiskais 19. gadsimta otrās puses arhitektūras stils jeb eklektisms bija tiešs pretstats klasicismam. Savukārt klasicisms ir historisms tādā pat mērā kā renesanse, baroks vai eklektisms. Līdz ar to R. Vāgneres-Rīgeres klasifikācija neatbilst mūsdienu zinātnē lietotajiem vērtējumiem un atziņām par stilu sistēmām [28, 8] un to arī vairs nelieto.

Agrākā un pilnīgākajā eklektisma kā stila „reabilitācija” notika bijušajā Padomju Savienībā. 1971. gadā publicētajā, jūgendstilam veltītajā mākslas zinātnieču Jeļenas Borisovas un Tatjanas Každanas grāmatā „Krievu arhitektūra XIX gs. beigās–XX gs. sākumā” [50] lietots termins „eklektika” (*эклeктика*), ar to apzīmējot 19. gadsimta otrās puses arhitektūras novirzienus. Autores gan tos vērtēja vēl negatīvi, kā vēsturisko formu virspusēju un mehānisku atdarināšanu. 1978. gadā publicētajā mākslas zinātnieces Jevgēņija Kiričenko grāmatā „Krievu arhitektūra 1830–1910-tajos gados” [51] jau dota dziļa un plaša 19. gadsimta arhitektūras gnozeoloģijas un māksliniecisko kvalitāšu analīze. Tomēr autore radījusi samērā samākslotas terminoloģiskas konstrukcijas: ar vārdu „eklektika” (*эклeктика*) viņa apzīmē stilu kopumā, bet ar „eklektisms” (*эклeктизм*) – stila variantu, kurā atšķirībā no „tūriem” neostiliem vienlaikus izmanto dažādu vēsturisko stilu formas. Gadu vēlāk izdotajā J. Borisovas grāmatā „Krievu arhitektūra XIX gs. otrajā pusē” [49] termins „eklektika” (*эклeктика*) lietots jau kā pilnīgi atzīta un mākslinieciski augstvērtīga stila apzīmējums. Terminam „historisms” analogs apzīmējums arhitektūras vēstures zinātnes aprītē krievu valodā tikpat kā nefigurē. Tiesa, kādā no J. Borisovas grāmatas anotācijām [55] norādīts, ka tajā analizēts ārkārtīgi svarīgais „eklektikas jeb historisma periods” (*непуод эклeктики, или истoризма*).

Arhitektūras stilu veltītajā Vilfrīda Koha grāmatā „Baustilkunde” [14] eklektisms definēts kā „historisms, kur vienā atsevišķā būvē tiek īpaši sajaukti dažādu vēsturisko stilu elementi” [14, 441], bet historisms – kā „vērsšanās pie iepriekšējo laiku stilu un mākslinieku, it īpaši 19. gadsimtā starp klasicismu (kas jau pats ir apzināti historisks) un jūgendstilu. Kopš 1930. rod jaunas izpausmes .. (..neojūgendstils, .. neobauhaus utt.)” [14, 455]. Tās ir samērā precīzas, bet daļēji nepilnīgas definīcijas, jo eklektismam nav norādītas hronoloģiskās robežas.

Viens no precīzākajiem eklektisma skaidrojumiem dots *The Thames and Hudson*, „20. gadsimta arhitektūras enciklopēdijā”: eklektisms (*Eclecticism*) ir „dažādu stilu elementu brīva lietošana, pat vienā celtnē. Eklektisma augstākais uzplaukums bija historisma izpausme 19. gs. otrās puses arhitektūrā.” [43]. Šādi eklektisms skaidrots arī vienā no pēdējiem terminoloģijas jautājumiem veltītajiem izdevumiem latviešu valodā – Dainas Blūmas „Mazajā mākslas vēstures terminu vārdnīcā” [5]. Līdzīgi skaidrojumi ir arī Oksfordas „Arhitektūras vārdnīcā” [10] un Ernesta Burdena „Ilustrētajā arhitektūras vārdnīcā” [8]. Pēdējā „eklektiskais stils” (*Eclectic style*) skaidrots kā „elementu izvēle no dažādiem stilu arhitektūrā, it īpaši 19. gadsimta nogalē Eiropā un Amerikā”, bet „eklektisms” (*Eclecticism*) – kā „prakse izvēlēties no dažādiem avotiem, dažkārt nolūkā veidot jaunu stilu” [8, 117].

Par jēdzienu būtību mūsdienās visā pasaulē joprojām nav istas vienprātības. Piemēram, brīvās enciklopēdijas *Wikipedia* vācu un angļu versijās atšķirīgi skaidrots gan „historisms“, gan „eklektisms“, vācu versijā pirmo vairāk attiecinot uz stilu, kamēr otro – uz metodi. Historisms vācu versijā skaidrots kā 19. gadsimta mākslas parādība: „Ar izteicienu **Historisms** stilu vēsturē apzīmē 19. gadsimta fenomenu.. Gadījumā, ja vienā celtnē ir sajaukti vairāki stili, tad šādu izvēlē tiešām neierobežotu kombināciju sauc par eklektismu” (*Der Ausdruck Historismus bezeichnet in der Stilgeschichte ein Phänomen des 19. Jahrhunderts. .. Gelegentlich wurden auch mehrere Stile in einem Gebäude gemischt, diese teilweise recht wahllosen Kombinationen nennt man Eklettizismus*) [52]. Savukārt angļu versijā historisms skaidrots kā vispārīga metode: „Historisms attiecas uz mākslas stiliem, kuri smeļ ierosmi vēsturisko stilu vai mākslinieku darbu kopēšanā. Pēc neoklasicisma, kas jau pats uzskatāms kā historiska ievirze, 19. gadsimts bija jauna historisma fāze..” [53].

Atsevišķu publikāciju autori jēdzienu „eklektisms” joprojām neuzskata par kāda konkrēta stila izpausmi, norādot vien, ka eklektisma mākslinieciskās metodes principi vistiešāk attiecināmi uz 19. gadsimta, bet mazāk – uz citu periodu mākslinieciskajām parādībām. Stila metodes ģenēze precīzi skaidrota „Britu enciklopēdijā”: „19. gs. sākumā arveidus sāka iegūt jauna koncepcija – eklektiska ievirze (*notion of eclecticism*), kas ierosināja atziņu, ka katrs stils ir bijis tikpat labs kā jebkurš cits. Tas noveda pie idejas, kas stili var tikt sajaukti kopā” [54]. Savukārt paša stila un stila mākslinieciskās metodes precīzu definīciju devis krievu arhitekts un arhitektūras vēsturnieks Boriss Kirikovs: „Vēsturiskais stils eklektisms ir 1830–1890-to gadu arhitektūras stils. Eklektisma būtība ir dažādu vēsturisko stilu, kas asociatīvi pauž ēku nozīmi, brīva izvēle vai metožu un motīvu apvienojums” [56]. Eklektisms līdzīgi definēts nesen Šveicē publicētajā „Arhitektūras vizuālajā vārdnīcā”: „Eklektisms arhitektūrā saskata dažādu vēsturisko stilu lietošanu vienā ēkā. Šāda pieeja bija populāra 19. gadsimtā” [1, 104]. Tiesa, šim skaidrojumam atbilstošajā ilustrācijā redzams Mantujas Doms, kas ir nevis eklektisma, bet dažādu vēsturisko stilu (romānikas, gotikas un baroka) uzslāņojumu, nevis eklektisma piemērs. Termins „historisms” šajā vārdnīcā nav iekļauts.

IV. EKLEKTISMA STILISTISKIE PAVEIDI UN ARHITEKTONISKĀS DETAĻAS EKLEKTISMA STILA CELTNĒS

Eklektisma šķietamā formālā daudzveidība radījusi arī virkni dažādu terminu stila dažādo formālo ieviržu apzīmēšanai. Ņemot par pamatu tikai kāda viena vēsturiskā stila formas, radās dažādi eklektisma neostili – neogotika, neorenesanse, neobaroks utt. Tomēr tie nebija atsevišķi stili, bet vienīgi dažādu arhitektoniski dekoratīvo formu iespējamības vienotā mākslas stilā [40]. Visbiežāk vienā celtnē vienlaicīgi izmantoja vairāku vēsturisko stilu formālos elementus.

Eklektisms radīja tikai sev raksturīgo mākslinieciskās izteiksmes un kompozīcijas paņēmieni kopumu – arhitektonisko formu un apdares detaļu piesātinājumu, līdzvērtīgumu, zināmu sadrumstalotību un izkārtojumu vienmērīgā ritmā. Par mākslinieciskās kompozīcijas moduli parasti kalpoja vienmērīgi kārtotas logailas. Kaut arī būvmateriāls nenosaka

stilu, daudzām eklektisma laikmeta celtnēm noteiktu savdabību piešķir konsekvents ķieģeļu kā vienīgā fasāžu apdares materiāla lietojums, gan no parastiem, gan profilētiem ķieģeļiem izmūrējot figurālas dzegas un citus arhitektoniskus elementus. Šis eklektisma mākslinieciskais novirziens, kuru mēdz saukt par „ķieģeļu stilu”, visvairāk ir sastopams rūpniecības celtnu arhitektūrā.

Visai populārs eklektisma stilistiskais paņēmieni bija uzsvērts apaļloka arku lietojums ailu pārsedzēs, tā vai citādi interpretējot gan romānikas, gan Bizantijas arhitektūras, gan renesanses formālās izteiksmes elementus. Šī mākslinieciskā ievirze saucama par „apaļloka stilu” (vāciski *Rundbogenstil*). Jēdzieniski nekorekts, pat absurds ir šīs ievirzes apzīmējums „pusloka stils”, kas dažkārt figurē latviešu valodā. Tomēr atsevišķi autori šādu terminu konsekventi lieto arī pašā pēdējā laikā [35].

Arku formas var apzīmēt vienīgi ar ģeometriskā rakstura, nevis neizmērāma lieluma pazīmēm. Arkas, piemēram, var būt smailloka, lancetveida, lēzenas, līmeniskas u. tml. Tāpēc smailloka arkas nav korekti saukt par „smailarkām” [piemēram, 34, 6]. Savukārt apaļloka arkas pietiekami korekts apzīmējums ir „pusaploces arka”, bet ne „pusloka arka”.

***

Pašreizējā mākslas zinātnes aprītē nav pilnīgas vienprātības par 19. gadsimta mākslas stila nosaukumu. Ņemot vērā dažādu šī stila apzīmēšanai lietoto vārdu sakņu jēdzienisko saturu, kā arī atsevišķu terminu izplatību kvantitatīvā skatījumā, priekšroka dodama terminam „eklektisms”. Latviešu valodā šim vārdam ir plašāks lietojums un senākas lietošanas tradīcijas.

IZMANTOTIE AVOTI

A. Latīņu alfabētā

1. **Ambrose, G., Harris, P., Stone, S.** *The Visual dictionary of Architecture*. Lausanne: AVA Publishing, 2008. 288 p.
2. **Avotiņa, A., Blūma, D., Līdaka, A., Ņefedova, I., Šmite, E.** *Latvijas kultūras vēsture*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003. 507. lpp.
3. **Beenzen, H.** Historismus in der Baukunst. *Historische Zeitschrift*, 1938, Nr. 157, S. 27–68.
4. **Bērzkalns, P.** Nacionālais stils celtniecībā. *Daugava*, 1938, Nr. 9, 847. lpp.
5. **Blūma, D.** *Mazā mākslas vēstures terminu vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009. 228 lpp.
6. **Bremša, L., Brasliņa, A., Bruģis, D.** u.c. *Latvijas mākslas vēsture*. Rīga: Pētergailis, 2004. 544 lpp. **Lancmanis, I., Berči/Bertschy, A.** *Bertschy : Arhitekta Paula Maksa Berči un viņa dēlu devums Liepājai*. Rīga: Valters un Rapa, 2011. 304 lpp. u. c.
7. **Bruģis D.** *Historisma pilis Latvijā*. Rīga: Sorosa fonds–Latvija, 1996. 288 lpp.
8. **Burden, E.** *Illustrated Dictionary of Architecture*. New York, Chicago, San Francisco, Lisbon, London etc.: McGraw-Hill, 2002. 389 pp.
9. **Cielava S.** Arhitektūra. *Latviešu tēlotāja māksla 1860–1940*. Rīga: Zinātne, 1986, 20.–29. lpp.
10. **Curl, J. S.** *Oxford Dictionary of Architecture*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 833 p.
11. **Dauge, G.** Par nacionālu arhitektūru. *Burtmiēks*, 1935, Nr. 10, 775. un 776. lpp.
12. Eklektisma apbūve. *Enciklopēdija Rīga*. Rīga: Galv. encikl. red., 1988, 270.–271. lpp.
13. **Fleming, J., Honour, H., Pevsner, N.** *A Dictionary of Architecture*. Harmondsworth: Penguin Books, 1977. 320 p.

14. **Koch, W.** Baustilkunde : Das große Standartwerk zum europäischen Baukunst von der Antike bis zur Gegenwart. München: Orbis, 1994. 528 S.
  15. **Krastiņš, J.** Aufbruch der Stilsysteme um die Jahrhundertwende. *Studien zur Kunstgeschichte in Estland und Lettland : Homburger Gespräche 1995*. Heft 15. Kiel: Martin-Karl-Adolf- Böckler-Stiftung, 1997, S.181–194. (Vācu val.)
  16. **Krastiņš, J.** Die Architektur in Riga um 1900 : Eklektizismus und Jugendstil. *Kunst und Geschichte im Ostseeraum : Tagungen 1988 und 1989. Homburger Gespräche*. Kiel: Martin-Karl-Adolf-Böckler-Stiftung, 1990, S. 217–226. (Vācu val.)
  17. **Krastiņš, J.** *Eklektisms Rīgas arhitektūrā*. Rīga: Zinātne, 1988. 280 lpp.
  18. **Krastiņš, J.** Eklektisms un Rīgas arhitektūra 19.gs. otrajā pusē. *Latvijas PSR arhitektūra un pilsētbūvniecība : Tradīcijas un meklējumi mūsdienu arhitektūras praksē*. Rīga: Zinātne, 1987, 59.–85. lpp.
  19. **Krastiņš, J.** Eklektisms, historicisms un neostili : Piezīmes par terminoloģiju. *Latvijas Arhitektūra*, 1997, Nr. 12, 96. lpp.
  20. **Krastiņš, J.** Eklektizismus und Jugendstil im Stadtbild Rigas. *Nordost-Archiv Zeitschrift für Regionalgeschichte : 300 Jahre Kultur(en) in Riga. Eine Stadt in Europa*. Lüneburg: Nordost-Institut, 2003, Neue Folge Band XI/2002, S. 113–139. (Vācu val.)
  21. **Krastiņš, J.** Jānis Fridrihs Baumanis. *Latvijas arhitektūras meistari*. Rīga: Zvaigzne, 1995, 26.–45. lpp.
  22. **Krastiņš, J.** *Jugendstils Rīgas arhitektūrā*. Rīga: Zinātne, 1980. 224 lpp.
  23. **Krastiņš, J.** Konstantīns Pēkšēns. *Latvijas arhitektūras meistari*. Rīga: Zvaigzne, 1995, 46.–64. lpp.
  24. **Krastiņš, J.** *Latvijas Republikas būvmāksla*. Rīga: Zinātne, 1992. 239 lpp.
  25. **Krastiņš, J.** Lettland : Arkitektur. *Nationalecyklopedin*. Höganös: Bokförlaget Bra Böcker, 1993, 12. bd., s. 239–240. (Zviedru val.)
  26. **Krastiņš, J.** Riga : Arkitektur. *Nationalecyklopedin*. Höganös: Bokförlaget Bra Böcker, 1994, 15. bd, s. 548. (Zviedru val.)
  27. **Krastiņš, J.** *Rīgas arhitektūras meistari : 1850–1940 = The Masters of Architecture of Riga : 1850–1940*. Rīga: Jumava, 2002, 360 lpp. (Latviešu un angļu val.)
  28. **Krastiņš, J.** *Rīgas arhitektūras stili = Architectural Styles in Riga = Архитектурные стили Риги*. Rīga: Jumava, 2005. 240 lpp. (Ar izvērstām anotācijām angļu un krievu val.)
  29. **Krastiņš, J.** Rīgas arhitektūras stilistiskie novirzieni 20.gs. sākumā. *Pilsētu attīstība un arhitektūra Latvijas PSR*. Rīga: Zinātne, 1974, 79.–113. lpp.
  30. **Krastiņš, J., Strautmanis, I., Dripe, J.** *Latvijas arhitektūra no senatnes līdz mūsdienām*. Rīga: Baltika, 1998, 312 lpp.
  31. **Krastiņš, J., Strautmanis, I.** *Lielais Rīgas arhitektūras ceļvedis*. Rīga: Puse, 2002. 376 lpp.
  32. **Krastiņš, J., Vasiļjevs J.** Rīgas izbūve un arhitektūra 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. sākumā. *Rīga 1860–1917*. Rīga: Zinātne, 1978. 413.–450. lpp.
  33. **Kundiņš, P.** Latviešu celtniecība. *Latvieši : Rakstu krājums. 2. daļa*. Rīga: Valters un Rapa, 1932, 460. lpp.
  34. **Lāce, D.** *Latvijas Mākslas akadēmijas žka*. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts, 2011. 25 lpp.
  35. **Lancmanis, I.** Eklektikas rehabilitācija. *Māksla*. 1976, Nr. 2, 13.–17. lpp.
  36. **Lancmanis, I., Berči/Bertschy, A.** *Bertschy : Arhitekta Paula Maksa Berči un viņa dēlu devums Liepājai*. Rīga: Valters un Rapa, 2011. 304 lpp.
  37. **Major, M.** *Geschichte der Architektur*. Band 3. Berlin: Henschelverlag, 1984. 606 S.
  38. **Pētersons, R.** Arhitektūras stilistiskais raksturojums. *Jūrmala : Daba un kultūras mantojums*. Rīga: Neputns, 2004, 221. lpp.
  39. **Rutmanis, J.** Latviešu arhitektūra 19. un 20. gs. *Mākslas vēsture : I. Arhitektūra un tēlniecība*. (V. Purviša visp. red.). Rīga: Grāmatu Draugs, 1935, 254. lpp.
  40. **Schädlich, Chr.** Stilbestrebungen in der deutschen Architektur des 19. Jahrhunderts : ein Versuch über den Historismus. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Hochschule für Architektur und Bauwesen Weimar*, 1773, H. 2., S. 147.
  41. **Siliņš, J.** *Latvijas māksla 1800–1914 : II*. Stokholma: Daugava, 1980. 199.–215. lpp.
  42. **Spārītis, O., Krastiņš, J.** *Rīgas arhitektūras astoņi gadsimti Eiropas kultūras spoguļi*. Rīga: Nacionālais apgāds, 2005. 179 lpp.
  43. *The Thames and Hudson Encyclopaedia of 20th Century Architecture* (Ed. V. M.Lampugnani). London: Thames and Hudson, 1986. P. 148.
  44. **Vidiņš, Jānis.** *Svešvārdu grāmata*. (Otrs papildināts iespiedums. Pārstrādājis Juris Vidiņš.) Rīga: Valters un Rapa, 1933. 81. lpp.
  45. **Wagner-Rieger, R.** *Wiens Architektur im 19. Jahrhundert*. Wien: Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1970. 308 S., 96 Taf.
  46. **Zilgalvis, J.** *Daugavas muižas : 18. gs.–20. gs. sākums*. Rīga: Izglītība, 2002. 176 lpp.
  47. **Zilgalvis, J.** *Mācītājmuižas Latvijā : Arhitektūra un kultūrvēsturiskās norises*. Rīga: Elpa, 2002. 222 lpp.
  48. **Zilgalvis, J.** *Neogotika Latvijas arhitektūrā*. Rīga: Zinātne, 2005. 360 lpp.
- B. Slāvu alfabētā**
49. **Борисова, Е. А.** *Русская архитектура второй половины XIX века*. Москва: Наука, 1979. Стр. 16–17.
  50. **Борисова, Е. А., Каждан, Т.** *Русская архитектура конца XIX–начала XX века*. Москва: Наука, 1971. 240 стр.
  51. **Кириченко, Е. И.** *Русская архитектура 1830–1910-х годов*. Москва: Искусство, 1978. 400 стр.
- C. Interneta avoti**
52. Historismus [online]. *Wikipedia : Die freie Enciklopädie* [skatīts 12.12.2010.]. [http://de.wikipedia.org/wiki/Historismus_\(Architektur\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Historismus_(Architektur))
  53. Historicism (art) [online]. *Wikipedia : The free Encyclopedia* [cited 12.12.2010.]. [http://en.wikipedia.org/wiki/Historicism_\(art\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Historicism_(art))
  54. Facts about eclecticism: style in interior design, as discussed in interior design: 19th and early 20th centuries in Europe [online]. *Encyclopaedia Britannica eb.com* [cited 07.02.2011]. <http://www.britannica.com/facts/5/601572/eclecticism-as-discussed-in-interior-design>
  55. Е. А. Борисова. Русская архитектура второй половины XIX века [online]. Ozon.ru : книги [cited 02.05.2011.]. <http://www.ozon.ru/context/detail/id/2414862/>
  56. Кириков, Б. М. Historical style (Eclecticism) [online]. *Saint Petersburg Encyclopaedia* [cited 07.02.2011]. <http://www.encyspb.ru/en/article.php?kod=2804006720>